

FRIHETSNUMMET
DELLENBYGDEN,
GRÖNA VÅGEN OCH
ENTREPRENÖRSANDAN:
FRÅN HIPPIES TILL
SOCIALA FÖRETAGARE

Av kulturjournalist **Gunilla Kindstrand**
och professor **Lars Trägårdh**
Projektägare **Hälsinglands museum**
med stöd av **Region Gävleborg**

2020 01 17

**Hälsinglands
Museum**

Inledning

Bakgrunden till detta projekt är att det under sent 1960-tal och framför allt under 1970-talet flyttade ett antal unga människor till Hälsingland och då företrädesvis till Dellenbygden. Deras mål var att undfly såväl storstaden som majoritetssamhällets fyrkantiga kultur. De var lokala uttryck för en internationell trend, färgad av tidens strömningar, som inkluderade såväl den politiska 68-rörelsen, med baser i Paris, Berlin och Berkeley, som den mer hedonistiska hippie-rörelsen, inspirerad av "the summer of love" i San Francisco. Kvinnorörelse, miljö-rörelse, samhällskritik smälte samman med det rent personliga frigörelseprojektet. Dessa unga människor ville omsätta sin abstrakta idealism i konkreta experiment; de ville skapa alternativa livsformer som i sin tur kunde fungera som modeller för andra människor som ville leva ett större och/eller mer hållbart liv. Flertalet kom från större städer och framför allt från Stockholmsområdet. Drivkrafterna var olika; somliga förenades av en utopisk önskan att i olika slags kollektiv göra livet "större" och andra drevs av mer frihetliga och individualistiska impulser.

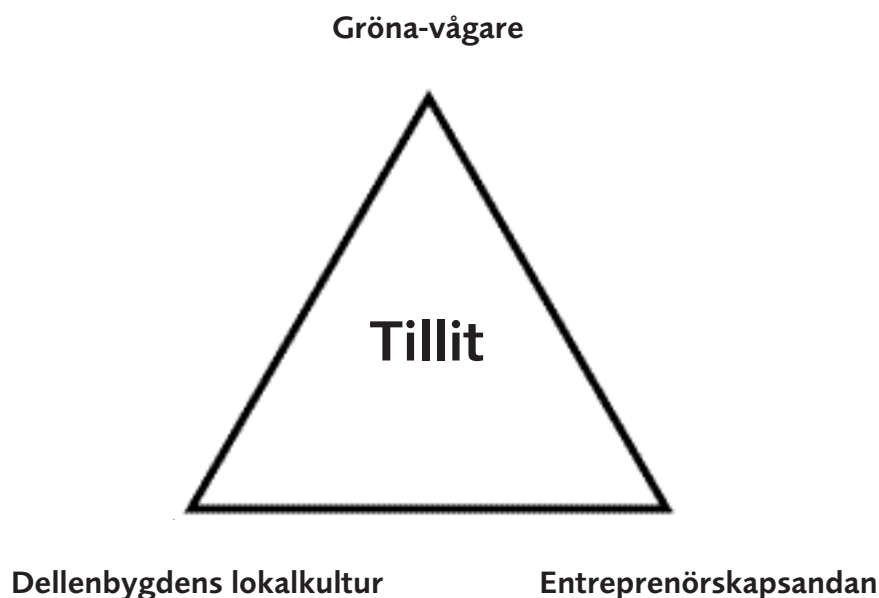
Frågan är vilka avtryck denna rörelse har avsatt som vi kan studera och lära oss av idag – ett 50-tal år senare. I syfte att få åtminstone en del svar på denna fråga har Hälsinglands museum, med benäget bistånd från Region Gävleborg, gett i uppdrag till kulturjournalisten Gunilla Kindstrand (bosatt i Delsbo) och historikern Lars Trägårdh (Stockholm) att i en förstudie börja undersöka dels vilka drivkrafter som fanns bakom Gröna vågen och de kollektiv och andra sociala experiment som iscensattes i Hälsingland, dels i vilken mån de ännu är närvarande, kanske i en ny form och i en ny skrud, samt hur de interagerat och samverkat med den lokala kulturen i området.

Var Dellenbygden under 1970-talet platsen för investeringar i form av ett kulturellt och socialt kapital som berikar bygden ännu idag? Går det att få syn på ett uppskjutet samhällsvärde, med relevans i en samtid som alltmer fokuserar social hållbarhet, klimatavtryck, lokalism och relationen stad/land? Vidare har det varit ett syfte att utforska om gröna-vågarna, med sin experimentlusta och kreativitet, konkret har bidragit till den lokala ekonomin med vad vi idag brukar benämna "socialt entreprenörskap". Detta för att ge regionen och kommunerna underlag i deras arbete för att skapa bättre förutsättningar för ett rikt kulturliv och en vitalt företagsklimat, med målet att uppmuntra inflyttning och tillväxt, såväl i demografiska som ekonomiska och kulturella termer.

För att sätta en analytisk ram för vår undersökning har vi skapat följande figur; en triangel som ska åskådliggöra vad vi ser som den dynamik som vi vill studera. I triangelns tre spetsar har vi de tre element som vi är intresserade av: Gröna-vågarna, Dellenbygdens lokala kultur, samt entreprenörsandan. I mitten har vi sedan "tillit", det kitt som såväl håller ett samhälle ihop som möjliggör det risktagande som det innebär att som lokalbo vara villig att ta emot främlingar, att som invandrare söka kontakt med infödda, att som konstnär och entreprenör våga vara experimentell och innovativ.

I det som följer utgår vi ifrån denna triangel för att ställa en rad frågor. Vad drev gröna-vågen-inflyttarna? Hur kan vi beskriva Dellenbygdens lokalkultur och dess kapacitet att möta inflyttare

och deras stundtals uppseende tankar, ideal och praktiker? Vad var basen för den ömsesidiga förståelse dessa människor emellan som måste utgöra grunden för tillit? Och hur kan vi förstå detta med entreprenörsanda ur båda gruppernas perspektiv? Fanns det något i den gamla lokalkulturen som fungerade som god jordmån för socialt företagande? Vilka värderingar kan man säga utmärker Dellenbygden som kan tänkas harmonisera med inflyttarnas ideal? Och, om vi vänder på steken, kan vi förstå de invandrande gröna vågarna på ett nytt sätt? Ty många av dem kom ju bärande på ideal som explicit var anti-kapitalistiska och snarare vette åt det utopiskt socialistiska hållet. Men är det kanske ändå så att en del av dessa anti-auktoritära aktörer, ovilliga att underkasta sig löneslaveri och det tradiga livet med villa, vovve och Volvo, över tid kom att se företagsamhet mer i termer av frihet än som en fråga om utsugning av andra och hänsynlöst profitsökande? Och är det så att dessa gemensamma värderingar också kom att bygga tillit och ömsesidighet?

Vår analytiska ansats kopplar upp mot en forskning rörande tillit och socialt kapital som Trägårdh och andra gjort. Socialt kapital förstås då som en kombination av social tillit och engagemang i föreningsliv och företagande – inte minst det småskaliga företagandet. Vad gäller den sociala tilliten brukar man sedan skilja på generell och partikulär tillit. Den senare är den "heta" tillit man har till nära och kära i familj, klan, grannskap, lokalsamhälle, den egna etniska gruppen eller det religiösa samfund man eventuellt tillhör. Den generella tilliten är den "svalare" tillit man har till människor i allmänhet, i samhället i stort. Här handlar den grundläggande sociala och moraliska logiken mindre om organiska gemenskaper med folk man känner och istället mer om tilltro till gemensamma institutioner, till lagbunden ordning, till förtroende mellan medborgare och stat. Det speciella med Sverige och de andra nordiska länderna är den höga generella tilliten, det man ibland benämner det "nordiska guldets", men det ska betonas att även den partikulära tilliten är hög i Sverige, något som dock är vanligt nästan i hela världen.

En annan viktig analytisk distinktion som forskare gör är att särskilja mellan två olika former av tillit och socialt kapital, nämligen sammanbindande kontra överbyggande. Det sammanbindande sociala kapitalet kan sägas vara förknippat med en mer partikulär och avgränsad form av tillit, där den "egna" gruppen prioriteras medan "de andra" betraktas med mer misstro och misstänksamhet. Det överbyggande sociala kapitalet tenderar mot den generella tilliten, där även individer som inte tillhör den egna gruppen inkluderas. På civilsamhälles- och företagsnivå handlar det om i vilken mån man är öppna för, aktivt rekryterar och de facto inkluderar t ex minoriteter och nyanlända i sina organisationer och verksamheter, inklusive den sociala gemenskapen mer brett förstått, dvs allt från kaffepauser på jobbet till sociala aktiviteter utanför arbetsplats och arbetstid.

Vi återkommer mot slutet av denna rapport till hur vi ser på gröna-vågarna och Dellenbygds-kulturen i dessa perspektiv, men en tes är att en lokal kultur som är relativt öppen och tolerant mot nyanlända har bättre förutsättningar för att dra nytta av den kreativa potential som finns bland de inflyttande, samt att detta inte minst kan komma till uttryck i ett blomstrande näringsliv med många mindre, kreativa aktörer. En lokal kultur, präglad inte bara av hög tillit utan även av en kapacitet att befrämja skapandet av överbyggande socialt kapital, har fördelar.

Fakta om Dellenbygden:

2019 gjordes en lokalekonomisk analys av Dellenbygden med målgruppen "ortsbor, företagare, ideella föreningar, kommunala organ, politiker, nyanlända och familjer som vill flytta hit".

Här är några fakta från analysen:

- I Dellenbygden (tidigare Norrbo, Bjuråker, Delsbo socknar) bor 6877 personer (18 % av Hudiksvalls kommuns totala befolkning). Cirka 2 000 bor i Delsbo centralort.
- Dellenbygden har ca 1 360 företag, vilket utgör mer än 30% av Hudiksvalls kommuns ca 4 400 företag.
- Bygden har ett 80-tal företag med 5–200 anställda
- 3 227 förvärvsarbetande i Dellenbygden 2016, varav det är 29 % i offentlig sektor och 71% privat.
- Här finns också 170 företag med 1–4 anställda, varav 18 % är inom jord- & skogsbruk, 18 % byggverksamhet, 6 % fastighetsverksamhet.
- Ca 1 110 företag med inga anställda, varav mer än hälften är inom jord- & skogsbruk
- Dellenbygdens invånarantal har legat stabilt sedan 1980-talet.
- I bygden finns cirka 2 000 fritidsbostäder.

Kompletterande fakta: Under Grönångenperioden (mellan mitten av 1960-talet till början av 1980-talet) ökade tätorten Delsbos invånarantal med cirka 1 000 personer, där inflyttning från Stockholm utgjorde en väsentlig del. Inflyttningen som kan hänföras till Gröna vågen omfattade (enligt informanternas uppskattning) cirka 500 personer. Under en period drevs tre alternativa skolor i Dellenbygden med sammanlagt ett 80-tal barn. De största privata arbetsgivarna har uppenbara kopplingar till Gröna vågen, t ex Senseair AB med cirka 150-tal anställda och

Staffansgården med ett 100-tal anställda. Bland företagen finns flera exempel på alternativa företagsmodeller som omfattar t ex personalpolitik och synen på social och ekonomisk tillväxt.

Dellenbygden karaktäriseras av ett starkt föreningsliv. Forngården, som sommaren 2019 var kommunens största besöksmål, drivs av ideella krafter, liksom biografen (med landskapets enda Metropolitansändningar), kulturhuset Tingshuset etc. Föreningslivets sociala kapacitet blev uppenbar under flyktingvågen 2015 – 2016 då det via kulturverksamhet, klädinsamlingar, jularrangemang, konstresidens, etc tog ett utsträckt ansvar för dem som bodde på det lokala flyktingboendet med cirka 250 platser.

Delsbo Byaråd bildades 2015 för att underlätta samverkan mellan olika aktörer i bygden.

Gröna vågen beskrivs i den lokalekonomiska analysen som en (obestämd) tillgång när den egna bygden presenteras. "Dellenbygden är fortfarande ett bondesamhälle som håller vår bygd öppen. Vi har ett eget slakteri, mejeri och charkuteri. Detta är unikt. Vi har spelmansstämorna i Delsbo, Bjuråker och Norrbo. Den första stämman hölls i Delsbo 1908 och intresset är fortfarande på topp. Här förs spelmanstraditionen vidare. När "grönvågen" kom på 1970 talet berikades vårt samhälle med nya influenser. Det kan man se på alla arrangemang som görs i bygden. Musik och kultur flödar. Samhället har också en mångfald av friskolor och kommunala skolor, det är positivt för vår bygd. Det finns plats för alla."

Undersökningen

Vi ska strax återvända till frågorna ovan och vår analytiska ram, men först ett par ord om vad vi kan kalla vår metod. Grovt talat kan vi dela in vårt preliminära källmaterial i tre olika kategorier.

För det första har vi arkivkällorna. Här ingår bland annat fotografier och texter från 1970-talet och framåt rörande t ex kollektivet på Ljusbacken, som Kindstrand har tillgång till, samt dokument från Kollektiv-centrum, som Trägårdh har i sitt arkiv från 1970-talet. Här finns också ett antal mindre uppsatser från Socialhögskolan i Umeå, respektive Göteborgs universitet som fokuserar på kollektivrörelsens idéliv och då särskilt de kollektiv som fanns i Delsbo.

För det andra har vi kontextuella och statistiska data. För att få syn på perspektivförändringar över tid har vi ställt den lokalekonomiska analysen från 2019 (Companion, Region Gävleborg, Hudiksvalls kommun, Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling: Europa investerar i landsbygdsområden) mot den SWOT analys som gjordes 1999 av CER educations AB (på uppdrag av Hudiksvalls Näringslivsaktiebolag och dåvarande kommunalnämnden.) På samma vis har vi använt "En plats i tillvaron – studier av flyttning till landsbygden", av Erik Westholm och Helena Kåks, utgiven av Dalarnas forskningsråd 1994. Den bygger på intervjuer av 50 hushåll i Dalarna ger en bred bild av förändringslogiker, dock utan att fokusera företag.

För det tredje – och det är det centrala för denna pilotstudie – har vi intervjuat en rad ledande och representativa gestalter som var med såväl när det begav sig som idag. Detta är alltså individer som bär med sig ett personligt och kollektivt minne och historier om utveckling, avveck-

ling, förändring och kontinuitet. Inom ramen för sina egna livsöden kan de ge oss ledtrådar vad gäller den möjliga rörelsen från hippie till socialentreprenör som utgör en central tematik för vår undersökning. Med socialentreprenörer syftar vi på entreprenörer som visserligen bejakar det affärsmässiga, inklusive behovet att gå med vinst, men som ändå tar med sig sociala värderingar som går utöver vad som är vanligt i traditionella företag.

För att komplettera intervjuerna har vi även samlat in annan information om dessa nyckelpersoner – artiklar i media, radio-intervjuer, filmer, fotografier – som kastar ytterligare ljus och tillför ledtrådar och information som hjälper oss att skapa vår egen väv, en berättelse om Dellenbygden, om möten med omvärlden, om konflikter och synergi, om det som blev något mer – och det som stannade till och dog.

Det kanske också är på sin plats att understryka att vår text inte är tesdrivande utan snarare sökande och explorativ. Vi ställer visserligen frågor som utgår ifrån tentativa teorier om samband – något som vår triangel ovan är tänkt att ge uttryck för. Men som vi kommer att skriva om nedan så är det nästan alltid så att frågor som ställs till en empirisk verklighet ger vid handen mer komplexa, kanske rent av helt oväntade svar. Och även när svaren kanske ändå förstärker våra teorier om samband mellan hörnen i vår triangel så är sambanden till del andra än de vi hade förväntat oss. Som vi ska se gäller det den stora vikt som våra informanter lägger på frihet och individualism snarare än på gemenskap och kollektivism. Men borrar man sedan vidare ser man också att frihetsidealen i sig är en gemensam värderingsbas för upplevd tillit och delad verklighet. Ett samhälle av frihetstörstande individualister som är ganska bra på att samarbeta enligt en logik som bygger på oberoende, ömsesidighet och frivilliga sociala relationer.

Vilka är då våra informanter i denna första studie?

Personregistret

PETER JONASZON

Peter Jonaszon, född 1949, är idag en av dem som betyder mest för social, ekonomisk och kulturell hållbarhet i Dellenbygden. Han är ordförande i Delsbo hembygdsförening och aktiv i en rad andra föreningar. Han är också initiativtagare till och delägare i det relativt nystartade Dellenmejeriet. Fick Region Gävleborgs kulturpris 2019 för sina insatser för föreningslivet i Dellenbygden, inte minst för arbetet med att skapa mötesplatser för flyktingar, nyanlända och bofasta dellbor i allehanda sammanhang.

Mejerireklam. (Bild saknas i denna rapportversion)

Peter Jonaszon som guide i Dellenmejeriet. Mejeriet har sju delägare, förutom Jonaszon, några av traktens mjölkbönder, samt Arif Soysüren, som tidigare drev en av Delsbos pizzerior och som också är den som tagit fram Dellenmejeriets yoghurt, VD:n Leif Björklund är en erfaren företagare. Hälsingland blev utan mejeri 2008 när mejeriföreningen Milko lade ner i Bollnäs. Dellenmejeriet startade 2017. (Bild saknas i denna rapportversion)

Peter Jonaszon arbetade på 1960-talet som aktiemäklare på fondbörsen tillsammans med bl a Erik Penser och Tomas Fischer. Medan de två arbetskamraterna gjorde omtalad karriär via Langensköld (sedemera Carnegie) drabbades Jonaszon av ett allt större etiskt tvivel på sitt liv. I början av 1970-talet flyttade han tillsammans med några vänner till en gård i glesbygden i Björsarv, Bjuråker, en trakt som drabbats hårt av avfolkning. Där försörjde han sig först som getfarmare, och investerade senare i en större mjölkgård i grannsocknen. Jonaszon lade liksom många lantbrukare ned verksamheten på 1990-talet och började då undersöka möjligheterna att starta ett lokalt, delvis producentägt mejeri. Dellenmejeriet återinvesterar all vinst och har som främsta mål att höja inköpspriset på mjölken så att de levererande bönderna ska få större ekonomisk marginal.

FAKTA: DELLENMEJERIET:

Etablerade 2017. 7 anställda.

Omsättning:

2016 0

2017 11 717 000

2018 19 089 000

HANS MARTIN

Hans Martin, född 1949, växte upp på Lidingö, blev forskare i molekylfysik med särskilt intresse för laserteknik. Bostadsbristen i Stockholm var svår på 1960-talet och när första barnet var på väg löste han problemet genom att tillsammans med vänner köpa ett av stadens tidigare vårdhem på 28 rum där det bildades ett kollektiv med ett 20-tal vuxna. Inspirerades på många vis av de andra kollektivmedlemmarna. Fick kontakt med Dellenbygden via Matfront som upprättat en egen logistik mellan producent och konsument för ekologiska livsmedel och där Delsbo var en nod också för Stockholmskunder. Köpte en gammal gård i Delsbo när familjen blev större och pendlade under många år till Stockholm. Hans Martin startade första företaget 1990 när arbetsresor och familjeliv inte längre gick ihop. Senseair har idag cirka 150 anställda (16 olika nationaliteter) i Delsbo och är därmed ortens största arbetsgivare. Företaget vill adressera två stora problem: "Det ena är alkohol som globalt dödar 1,25 millioner människor per år (WHO, bara på vägarna.) Det andra är den dåliga luftkvaliteten som skördar långt fler offer." Senseair är världsledande inom området med försäljning i Europa, USA, Asien. Var tredje anställd arbetar idag med forskning och utveckling. Företaget har nyligen sålts till japanskt företagskonglomerat Asahi Kasei, (där årets nobelpristagare i kemi är en av de ledande forskarna). Koncernen räknar med stark tillväxt de närmaste fem åren. Tror att Delsbos "gräns" går vid 200 anställda.

Hans Martin, utanför det rum som utgör själva hjärtat i Senseair. (Bild saknas i denna rapportversion)

Sensorer för mätning av koldioxid. (Bild saknas i denna rapportversion)

FAKTA: SENSEAIR AB:

Etablerades 1993 . Ca 150 anställda från 18 olika nationaliteter.

Omsättning:

2015 131 575 000

2016 165 740 000

2017 182 323 000

Klipp från gratistidningen Dellenmagasinet augusti 1990.

Innovatören Hans Martin presenterar sitt första företag "Laserspektrum"

och hoppas kunna anställa sju personer. (Bild saknas i denna rapportversion)

BJÖRN LUNDÉN

Björn Lundén, född 1944, flyttade till Björsarv i Bjuråker från Stockholm 1972. Startade getfarm och arbetade som lärare. Hade ingen ekonomiutbildning men blev ombedd att göra deklARATIONER åt grannarna och lösa arvsfrågor. Rådgav getfarmare i beskattningsfrågor vilket ledde till rådgivning också inom slöjd och konstnärlig verksamhet. Björn Lundén Info AB säljer numera bokföringsprogram, har frågeservice, ger kurser, ger ut böcker om skatteekonomi och juridik för alla branscher. Företaget är omtalat för sin unika personalpolitik: lönepåslag vid barnafödelse, flexlön och flextid, inga fasta arbetstider, gratis frukost, alla anställda har företagets hela ekonomi i realtid på sina skärmar.

Björn Lundén drev länge sitt jordbruk (tidigare getter, sedan highland cattle) parallellt med företaget.

Björn Lundén på omslaget på sin biografi, utgiven 2018. (Bild saknas i denna rapportversion)

FAKTA: BJÖRN LUNDÉN INFORMATION AB:

Etablerades 1987 . 87 anställda.

Omsättning:

2016 80 964 000

2017 87 322 000

2018 92 875 000

THORE HÄRDELIN OCH THUVA HÄRDELIN

Thore Härdelin d y, född 1946, är Sveriges kanske mest kända spelman. Kommer från traditionstung spelmansläkt i Delsbo, men kopplas ofta till Gröna vågen genom sina vägval i livet och sin betydelse för inflyttarna. Genom Thore Härdelin blev folkmusikscenen en viktig förhandlingsarena för bofasta dellbor och inflyttare. Han är en av dem som förnyade folkmusiken på 1970-talet, framför allt via Skäggmanslaget från Delsbo, som smälte samman dellbornas traditionella folkmusik med inflyttarnas progg. Har varit verksam som grisbonde, kulturproducent, skådespelare mm. Påstås t ex vara den som via Skäggmanslaget införde näbbsko-modet som ett symboliskt livsstilsattribut. Delar idag sin tid mellan Thailand och Delsbo.

Thuva Härdelin, född 1967, folkmusiker, kulturentreprenör, bas över Delsbostämman, tillika verksamhetsledare för Riksförbundet för Folkmusik och Dans, Sthlm. Stark position i kulturpolitiken via uppdrag åt Statens kulturråd mm. Dotter till Thore Härdelin.

FAKTA: DELSBOSTÄMMAN:

Den första folkmusikfesten i Delsbo hölls 1908, anordnad av Nathan Söderblom och Thuvas farfarsfar Thore Härdelin d ä. De senaste åren har Delsbostämman arbetat aktivt med mångfald och involverats i stora integrationsprojekt under Thuva Härdelins ledning.

Thore Härdelin på senaste Delsbostämman. (Bild saknas i denna rapportversion)

Thore Härdelin i berömd Näckenroll från 1970-talet. Foto: Hilding Mickelsson. (Bild saknas i denna rapportversion)

Omslaget till den skiva som var först med att förena folkmusik och pop/rock. Här medverkar bland annat Ted Ström och Lorne de Wolfe samt Thore Härdelin, Wille Grindsäter och Peter Logård (Skäggmanslaget) från Dellenbygden. Ett återkommande tema på skivan är en gröna-vågeninspirerad kritik av urbanisering. (Bild saknas i denna rapportversion)

Skäggmanslaget skivomslag. (Bild saknas i denna rapportversion)

Thuva Härdelin på turné. (Bild saknas i denna rapportversion)

PER IVERSEN

Per Iversen, född 1953, kom till Delsbo i början av 1970-talet i samband med att Årstahemmet, som arbetade med funktionshindrade barn på antroposofisk grund, startade en vuxenverksamhet i Högtomt, Delsbo.

Årstahemmets sommarkoloniverksamhet, som hade etablerats i Delsbo redan 1964, var sannolikt ett av de reella startskotten för gröna vågen till Dellenbygden. Att det blev Delsbo var något av en slump. Årstahemmets ledning sökte en stor byggnad och fick syn på en annons i Dagens Nyheter där Delsbos korvkioskägare, "Frille på grillen", som också var engagerad i turistnäringen sökte hyresgäster till Dellenbygdens nedlagda byskolor. Han var också till stor hjälp vid etableringen av verksamheten. Flera av dem som arbetade på sommarhemmet köpte så småningom egna torp eller sommarhus i Dellenbygden. En annan avgörande person var banktjänstemannen på Föreningsbankens lokalkontor som ordnade det första viktiga lånet. En av medarbetarna hade en far som ansvarade för rehabilitering av kriminella och missbrukare på frivården i Stockholm. Han kom att göra många, många s k "placeringar" i Dellenbygden mot betalning från staten.

Efter cirka tio år byggde gruppen kring sommarhemmet en permanent verksamhet för vuxna funktionshindrade, Staffansgården. Gården är en del av Camphill-rörelsen, som är ett världs-

omfattande nätverk, grundat på antroposofiska idéer. Idag finns flera boendehus på olika platser i Dellenbygden, plus daglig verksamhet med snickeri, väveri, verkstad, smedja, hälsovård, samlingslokaler, bibliotek m.m. Här ingår också det ekologiska jordbruket Mickelsgården ca. 3 km utanför Delsbo. m.m. Staffansgården startades i en medlevar-ideologi, dvs alla ansvariga arbetade och bodde tillsammans med de funktionshindrade som i en familj. I takt med att verksamheten växte krävdes anställningar vid sidan av medlevarna. Idag har alla ordinära anställningskontrakt. Cirka 35 brukare. Per Iversen slutade på Staffansgården för några år sedan och arbetar idag på Hudikvalls kommun med det uppmärksammade och prisbelönta KIVO-projektet som syftar till att rekrytera utrikes födda till vården.

FAKTA: STAFFANSGÅRDEN:
Drivs som ideell förening. 90 anställda.
35 brukare. Ingår i stort internationellt nätverk.

Per Iversen (Bild saknas i denna rapportversion)

EVA LÖFGREN

Eva Löfgren, född 1947, kom till Dellenbygden i början av 1970-talet, fick jobb som brevbärare och utbildade sig senare till snickare. Övertog tillverkningen av den traditionella Åsbergsstolen, en stolmodell från Hälsingland som tillverkats i Bjuråker sedan 1831 och är döpt efter snickaren och spelmannen Anders Åsberg. En efterfrågad produktion, starkt kulturellt varumärke, med export till USA. Än idag görs varje stol för hand och naras istället för att spikas eller skruvas.

FAKTA: ÅSBERGSSTOLENS SNICKERI: Drivs som enskild firma.
Eva Löfgren är idag pensionär, men tar fortfarande enstaka uppdrag.

Eva Löfgren (Bild saknas i denna rapportversion)

ÖVRIGA:

Utöver detta har ytterligare ett antal personer, utanför företagavärlden, men med koppling till studien, intervjuats. Några av dessa representeras med citat i texten som följer.

Vad drev Gröna Vågen-inflyttarna?

FAS 1: FRÅN STAD TILL LAND

De som lämnade Stockholm och andra städer för att flytta till Dellenbygden var alla individer med sina egna berättelser och bevekelsegrunder. Men en del teman återkommer. Ett var viljan att undfly staden. Som Peter Jonaszon uttrycker det, att lämna Stockholm "gav en sorts lyckokänsla." Visionen om det gröna och ekologiska lockade; man ville lämna betongdjungeln för att leva i naturen och lära sig att leva av jordbruk och djurskötsel.

Att lämna staden handlade dock inte bara om det gröna, man ville också komma bort från Svensson-livet och det kapitalistiska marknadssamhället. Landet och friheten hörde samman, och landsbygden associerades inte med negativ periferi på det sätt som idag ofta är fallet.

Dellenbygden förknippas tidigt, redan i början av 1970-talet med alternativa livshållningar och samhällskritiska rörelser av olika slag. Den antroposofiska gruppen kring Högtomt skola och Staffansgården hade, precis som de stora kollektivboendena, omfattande nationella och internationella kontaktnät vilket gav bygden ett slags varumärke för alternativa sätt att tänka kring arkitektur, barnuppfostran, kultur. Flera av de konstnärer, arkitekter, etc som valde Dellenbygden arbetade tidvis med tongivande, agendasättande projekt i Stockholm, t ex i utställningar i Kulturhuset, Moderna museets stora Araratprojekt (Alternative Research in Architecture, Art and Technology) som samlade dåtidens främsta namn. Allt detta kom ytterligare att ladda begreppen "Delsbo", "Dellenbygden" och "Hälsingland".

Men bevekelsegrunderna för att i Hälsingland skapa ett nytt vardagsliv var vitt skilda. Björn Lundén understryker att "när vi flyttade upp fanns inte uttrycket Gröna vågen". Han och hans kamrater kallade sig inte gröna-vågare, de hävdar istället att det var ett begrepp som "skapades för att beskriva något som redan fanns". Snarare var det så att man framför allt ville vara motvalls. Lundén menar att "mycket byggde på att göra tvärtom, dvs att flytta från storstad till landet, att leva i en ekonomi som inte var penningbaserad, att inte leva i traditionell sexualitet".

För vissa, inte minst de som sökte sig till Ljusbacken, som kanske var det mest kända experimentet i en alternativ livsstil, så var målet att hänge sig åt kollektivboende, att söka sig till täta gemenskaper som som ibland var besläktade med sekter och kulter, ibland med starka sociala hierarkier. För andra – och det gällde nog merparten av dem som vi talat med – var det mer en fråga om viljan till individuell frihet och oberoende. Man ville starta eget, t ex med getter och kor, hitta en bättre uppväxtmiljö för barnen, hitta ett mer livsbejakande tempo. Man ville helt enkelt förverkliga sina egna individuella drömmar snarare än underställa sig kollektivistiska regimer.

Hans Martin uttrycker talande denna lidelse. För honom var flytten "rent egoistisk" och handlade framför allt om hans "personliga välmående". Han beskriver målande att han "ville bli av med sin ångest". När han väl kom till Delsbo kände han "Här kan jag andas! Och jag känner så fortfarande!"

Uppenbarligen var det också så att Dellenbygden erbjöd utrymme för en sådan frihetskänsla. Även Eva Löfgren ger uttryck för denna upplevelse. "Här har jag kunnat jobba med det jag ville," berättar hon för oss. "Ingen har stått över mig och bestämt," fortsätter hon, och noterar att detta varit bra för henne då hon "har svårt för dem som vill bestämma och komma med pekpinna." Per Iversen, som var en av de första som kom till Delsbo instämmer i detta. Som han färgrikt sammanfattar det: "Den första reaktionen var: Shit, vad tolerant och öppen den här bygden är! "

Här menar vi att det finns en aspekt där alla informanter tycks var ense. Drivkraften för såväl flytten som för företagandet var en stark längtan efter större frihet i det personliga livet. Det

magiska har varit att denna förväntan på att Dellenbygden ska uppfylla dessa behov av ökat livsutrymme tycks ha infriats i hög grad för de flesta av dem som vi talat med. Bygden har lyckas svara mot våra informanternas, på den tiden möjligen oartikulerade, krav och förväntningar.

FAS 2: FRÅN ANINGLÖS HIPPIE TILL SKÖTSAM ARBETARE

Anki på kollektivet Ljusbacken lånar grannens traktor 1976. Foto: Johan Ahlén. (Bild saknas i denna rapportversion)

Uppbrottet från storstaden och Svensson-livet var en frihetsgest som till del yttrade sig i en känslomässig protest mot ett sätt att leva. Men för att en alternativ livsstil ska kunna överleva måste den vara hållbar. Det måste vila på en fast grund. Frihet handlar inte bara om att vara emot något, t ex kapitalismen, det kräver också att det finns en handfast ekonomisk bas för ett genuint oberoende.

Till att börja med var, de facto, många grönavgångare ekonomiskt beroende av studielån, arbetslöshetsförsäkring, placeringar av missbrukare och kriminella, men över tid började en del av dem att se till företagande som en väg till självförverkligande, frihet och oberoende. Man kan, menar vi, förnimma en rörelse från bidragsberoende till entreprenörskap.

Detta innebar att man antog värderingar som hårt arbete, skötsamhet och pålitlighet. Detta var viktigt också för att bli erkända och få respekt från Dellenbygdsbor vars lokalkultur byggde på liknande värderingar – ett tema som vi strax ska återvända till. Men att bli företagare utgjorde ibland också en möjlighet att inkorporera en del av de utopiska, innovativa ideal man haft som hippies. Det ledde, mer eller mindre medvetet, och med skiftande hastighet och i olika former, till att man anammade och experimenterade med vad vi idag kallar det sociala företagandet. I detta stod medarbetarna och kamratskapet i centrum lika mycket som, och stundtals mer än, det rena, skära vinstintresset.

Per Iversen menar att han och hans kamrater försökte leva "efter den franska revolutionens ideal". De "arbetade efter förmåga och tog ut lön efter behov." Visserligen var detta inte alltid problemfritt. Konflikter utbröt stundtals och "ekonomin var jättekänslig, särskilt för de äldre." Men, sammanfattar Iversen, "vi byggde allt utan lån."

Samma utopiska ideal var grundläggande när man tog initiativet till att skapa nya skolor. Iversen berättar att "vi startade waldorfskola för vi ville att våra egna barn skulle kunna gå där." Här stod det mycket på spel då det handlade om att rusta barnen för framtidens utmaningar. Dessutom fanns det, som Iversen noterar, två strömningar inom waldorfpedagogiken, vilka bägge fanns representerade i Delsbo. En tid fanns det tre waldorf-föreningar, två med skolor och en tredje med förskola.

Samtidigt framtonar i våra intervjuer en skillnad mellan de som levde mera avskilt i kollektiv som Ljusbacken, där målet var att helt bryta med det konventionella samhället och skapa något nytt, och de som valde en mer individualistisk väg. De förra hade generellt sett mindre kontakt med

Dellenbygden, medan de senare med tiden blev mer integrerade och inkluderade i det samhälle som de flyttade till. Men även denna grupp bar med sig sin gröna-vågen idealism. Som Björn Lundén uttrycker det: "Jag hatar bokföring, bokslut, beskattningsfrågor, det vill säga allt sånt som vi håller på med. Men jag gillar samfälligheter."

Peter Jonaszon fångar samma inställning när han insisterar på att han "aldrig varit emot företagande, men heller aldrig haft stora pengar som drivkraft." Snarare är det kreativiteten och de sociala aspekterna som framträder som centrala. Enligt Jonaszon tänker inte entreprenörer i första hand på pengar, utan "det är en kick att skapa från ingenting." Visserligen måste pengarna finnas och rörelsen gå runt, men enligt Jonaszon är det viktigaste att "jobba med folk och göra saker som gläder människor. Det är faktiskt så."

Även Björn Lundén betonade att hans innovativa ansats gällande företagandet måste förstås som tämligen idiosynkratisk. Det var inte så att han hade en utopisk modell, utan snarare att han "som vanligt" ville "göra tvärtom." Hans ideal hade varit ett löntagarägt kollektiv, "det var min dröm, men det sket sig." Han kom att länge äga hela företaget, men betedde sig, enligt egen utsago, "inte som ägare, tog inte ut stora vinster, utan hade lön som de andra." Senare kom Ulf Svensson, "en ung kille som delade min uppfattning, då gav jag honom halva företaget."

Men även om Lundén inte nådde hela vägen fram till sitt löntagarägda kollektiv så var det ändå så att han "tidigt insett" hur "förödande motsättningar mellan arbets säljare-köpare, givare-tagare" kunde bli – och detta "utan att vara särskilt marxistiskt. Det kändes bara onödigt." För att motverka sådana spänningar valde han, som han uttrycker det med sin mustiga vokabulär, att "fläska på med förmåner så att de anställda inte har något att klaga på."

Lundén ville undvika småaktighet och mygel, att anställda fokuserar för mycket på det egna intresset och driver aktiebolaget "mig själv", för att istället "fokusera på intäktsskapande arbete." Detta fungerade enligt honom bäst om de anställda fick så fria tyglar som möjligt:

Vi har öppen lönesättning, dvs sätter löner på varandra en gång per år, vi har flextid och flexvolym, men inga chefer. Man får klä sig som man vill, gå barfota om man vill, vilket t ex VD:n alltid gör.

När vi bad honom att förklara sin filosofi nämner Lundén att många frågar honom hur han "kan ge ansvar till de anställda." Men, hävdar han, det är inte en fråga om att han "är den som GER ansvar," utan problemet är att man i så många andra företag "tar bort ansvar, infantiliserar personalen, gör dem beroende, lågstående så man ser högre ut själv."

Även Hans Martin hävdar att hans sätt att driva sitt företag måste förstås mot bakgrund av hans erfarenhet av alternativa livsstilar. Han berättar att "min tid i kollektiv har passerat min person, jag har nog formats starkt under de sju åren, och när jag hoppade över till eget företagande har jag med mig känslan i företaget." Det handlade då inte så mycket om en medveten filosofi utan mer om internaliserade normer. Han observerar att hans "medchefer, särskilt de första tio-tjugo åren, i efterhand berömt mig över att jag gav dem frihet och ansvar. Det är inte ens något jag tänker på, faktiskt."

Hans Martin bär också vidare sina gröna värderingar och har idag en vision om att främja samhällsnytta och ekologisk hållbarhet.

"Jag vill få samhällsnytta med det jag gör, idag, genom klimatutmaningen kan vi lägga större tyngd bakom orden. Vi måste rädda planeten. Istället för den svenska ingenjörsmodellen med stora avancerade sofistikerade prylar, försökte jag göra något så enkelt och så billigt som möjligt för att få stora volymer istället. Så nu producerar vi miljontals sådana här sensorer om året nu och kurvan framåt ser ut att peka brant uppåt. Att energispara i den här byggnaden är det inte så mycket lönt med, men om sensorerna hamnar i alla nya byggnader i megastäder över jorden då gör det skillnad."

Enligt Hans Martin hade han det globala perspektivet från början: "ska man göra någon produkt, då är det inte lokal marknad för min del. Jag höll på med spetsforskning och då ska det vara globalt." Dessutom ska man sträva efter kvalitet och att vinna på den öppna marknaden. "Man måste vara världsbäst på det man gör, är man inte det får man se till att bli det, annars får man göra något annat."

DELLENBYGDENS LOKALKULTUR

Hur kan man då beskriva Dellenbygdens kultur – i synnerhet dess ekonomiska kultur? Var lokalkulturen speciellt positivt för entreprenörer och socialentreprenörer? Kan vi tala om en motsvarighet till en Gnosjöanda? Ja och nej. Gnosjöandan byggde på en viss typ av religiöst färgad lokalkultur som är ganska unik. Men samtidigt var det likt Dellenbygden ett samhälle som inte karaktäriserades av överflöd, men som var fritt i betydelsen att det saknades en lokal överklass av storbönder och adel. Det var inte heller en bruksort, där ett eller ett fåtal stora företag dominerar lokal ekonomi och samhällsstruktur.

Olle Persson, som under många år arbetat med utvecklingsfrågor på Hudiksvalls Näringslivsaktiebolag, HNA, hänvisar till den amerikanske forskaren Richard Floridas teorier när han beskriver Dellenbygdens särart. Florida har konstruerat ett index som visar att hög toleransgrad i ett samhälle befrämjar kreativitet och innovation. "Teorin stämmer in på Dellenbygden. Där har flera olika kulturer blandats sedan hundratals år", säger Olle Persson. De självägande bönderna som en gång dominerade bygden var också entreprenörer med en rad samägda eller enskilt ägda produktionsplatser, framför allt kring Stömneån (sågar, kvarnar, linstampar, etc. När järnvägen sedan drogs via Delsbo uppstod en sorts liten stadsbildning med ett borgerskap. I andra delar av Dellenbygden fanns även en bruksanda sedan tidigare.

Det var till denna diversifierade bygd, med historisk erfarenhet av olikheter och förhandling som gröna vågarna anlände. "De togs kanske inte emot med öppna armar överallt, men med en förhållandevis stor acceptans och det har varit mycket viktigt för kreativiteten och innovationskraften i Dellenbygden", säger Olle Persson.

Kanske vi i detta perspektiv kan tala om en Dellenbygdsanda, attityder, värdering, praktiker som präglas av jämlikhet bland kanske mindre bemedlade, men fria bönder som skapar en bra grund för småföretag och entreprenörskap. I detta perspektiv stod de värderingar som per-

soner som Iversen, Lundén, Löfgren, Martin och Jonaszon ger uttryck för i samklang med en sturig form av individualism som även kännetecknade den kultur som många ursprungliga invånare i bygden anslöt sig till, en kultur där småbruk, småföretagande, hårt arbete, skötsamhet och pålitlighet var centrala värden. Denna värdegemenskap var grunden för det relativt smidiga möte mellan stad och land, mellan idealistiska hippies och tämligen konservativa invånare i Dellenbygden, som våra informanter bär vittne om.

Så här uppmärksammas "sammansmältningen" i den analys som gjordes 1999, i samband med kablageföretaget Connectos nedläggning. (Idag huserar Senseair i samma byggnad.)

(Ur SWOT-analys Delsbo och Dellenbygden 1999 Lager/Sinclair. Bild saknas i denna rapportversion)

I samma anda talar Björn Lundén om "zoner där människor med andra tankar trivs: Bjuråker, Delsbo. Bergsjötrakten, Hassela, Ångermanland – men nästan inget i Medelpad, eller Härjedalen, eller Gästrikland." Och detta handlade även om en viss sturig och uppstudsigt attityd som Lundén också vittnar om. Han understryker att "självkärl ska man anställa bra människor" och fortsätter med att poängtera att "människor här uppe är bra!" Han pekar på att de samtidigt är pålitliga och hårt arbetande men också är stolta och oberoende. Detta menar han står i kontrast till de mer själviska, lite opålitliga och servila arbetare som finns i andra orter. "Det här skulle aldrig funka i Stockholm, där har man i sig att man ska byta arbetsgivare, men här i Dellenbygden kan du inte slicka en chef i arselet för att få högre lön, för alla dina kamrater måste i så fall bli slickade..."

Det var en sådan öppen men också uppfordrande kultur som underlättade mötet mellan infödda och inflyttade. Man kan peka på en upplevd frändskap mellan dellensbyggens invånare och de nyanlända. Viljan till frihet och oberoende, i sin tur relaterad till en tradition av självägande bönder, småskaliga verksamheter. Enligt Per Iversen innebar detta också att de nyanlända kunde bidra på ett positivt sätt: "Många av våra före detta medarbetare har etablerat sig som små entreprenörer, kombinerat jordbruk med sysslor som bidragit till att bygden lever."

Även Eva Löfgren betonar det positiva mötet. "Jag har blivit väldigt väl bemött," berättar hon. "Folk blev glada av att det lyste i stugan, de hjälpte till när vi behövde hjälp. Många bybor var gamla då, i början på 1970-talet, dom hade upplevt kriget och kunde mycket." Talande nog menar Eva Löfgren också att detta fungerade bäst när det gällde de mer individualistiska nyanlända. Läget var annorlunda för de som kom i grupp och bildade mer avskilda kollektiv. "Det uppstod mer konflikter där stora gäng slog sig ner, som Ljusbacken. Dom levde striktare också."

Det är intressant att konstatera att samma, historiskt grundade strävan till individuell frihet under vissa tider ansetts vara till nackdel för Dellenbygden. Under 1990-talets krisår sågs viljan till oberoende snarast som en svaghet: "... en attityd att man klarar sig själv är djupt rotad. Det finns naturligtvis positiva spår i detta ... men det förefaller definitivt att försvåra samverkan," .
(Ur SWOT-analys Delsbo och Dellenbygden 1999 Lager/Sinclair)

Ett annat tema är vad Thuva Härdelin hävdar var "en stark tradition av starka och självständiga kvinnor i Delsbo. Kvinnor kunde äga och ärva." Härdelin märkte detta mycket tydligt när hon flyttade till Skåne en period: "Det var skillnad på vad som förväntades av mig där och i Delsbo."

Det bör också nämnas att integrationen och acceptansen ändå alltid varit villkorad. Det var upp till bevis, både i termer av tid, uthållighet, och hårt arbete. Eva Löfgren berättar hur avgörande det var när hon fick stipendium av Bjuråkers Hembygdsförening ett år. "Då kände jag att jag blev "deras" Eva och "deras egen" snickare."

Men givet denna villighet att smälta in var dörrarna ändå ganska öppna. Enligt Thore Härdelin var det så att "här får man göra vad man vill bara man sköter sig." Detta var en tradition med gamla anor, hävdar Härdelin. "Delsbo är omskrivet på 1100-talet och sedan har det varit väldigt omskrivet i historien. Man köpte koppar, eggjärn etc här och det blev en sorts skjuthåll här. Det har gjort bygden mottaglig för främlingar. Man accepterar inkommande folk och tycker att dom får göra det dom gör, men själva flyttar man inte på sig."

När det skar sig mellan kulturerna fanns det dessutom alternativa strukturer att tillgå tack vare Gröna-vågen inflyttningen. Eva Löfgren berättar att "min son hade det svårt i högstadiet, kunde inte smälta in bland alla som gillade skotrar och sådant, så jag flyttade honom till Waldorfskolan och där gick det bättre."

Flertalet av de intervjuade nämner den lokala kulturen och kulturyttringarna som väsentlig för valet att flytta till och för att stanna kvar. Delsbostämman som företeelse och Forngården som geografisk plats framträder som den yta där själva förhandlingen mellan inflyttare och dellbor sker. Dans och musik, design och dräkter har varit en arena för inklusion och förflyttning av sociala mönster. Flera av företagarna i studien är i dag icke oansenliga sponsorer och stödjare av t ex Delsbostämman och diverse kulturverksamheter.

Detta är något som Thuva Härdelin instämmer i:

"Forngården och stämman har blivit en arena för förhandling. Dynamon har alltid varit att det kommer någon utifrån, men hur det sedan blir beror på hur folk här tar emot det. Folkbildningen och hembygdsrörelsen har varit oerhört betydelsefulla för Dellenbygdens utveckling. Allt hänger samman."

Att "allt hänger samman" återkommer ofta i intervjuerna. Olle Persson menar att det också ger en särskild komplexitet men också en sårbarhet åt Dellenbygdens näringsliv:

"Jag brukar påpeka att Senseairs möjligheter att vara kvar och utvecklas i Dellenbygden är helt och hållet kopplat till mjölkpriset. Om inte bönderna klarar sig så hålls inte landskapet öppet med en betydande social anspänning som följd. Hålls inte landskapet öppet och den sociala sammanhållningen krackelerar finns ingen egentlig anledning för Senseairs anställda att bo och verka i Delsbo. Här finns inte det högteknologiska kluster som skulle kunna attrahera forskarna, men det finns en i högsta grad attraktiv kulturmiljö. En igenbuskad landsbygd och svag social

samvaro lockar ingen, inte heller avancerade tekniker. Lantbruk och hightech är tätt förbundna i Dellenbygden och det tog grundarna av Dellenmejeriet till sig."

Just kultur- och musiklivet betonas också ofta som en sammanhållande och sammansmältande kraft. Gamla traditioner kunde giftas ihop med globala trender, folkmusik kunde ta nya former som "world music." Här spelade inte minst Delsbostämman en viktig roll.

Delsbostämman 1968 (Hudiksvalls Tidning) (Bild saknas i denna rapportversion)

Delsbostämman 1977 (Hudiksvalls Tidning) i samma öppna landskap. Men en ny publik har blandat sig med den sedvanliga. (Bild saknas i denna rapportversion)

Även den folkliga dräkten, också den ett inslag i kulturlivet och spelmansstämmorna, har kommit att spela en särskild roll för integrationen mellan inflyttade och bofasta. Dräkterna i Dellenbygdsområdet har, till skillnad från många andra hembygdsdräkter i Sverige, inte konstruerats, utan varit i tradition, sannolikt sedan tidig 1700-tal, vilket lett till ett mindre elitistiskt och mer avslappnat förhållande till de folkliga dräkterna. Här finns en generös attityd till vem som får lov att bära dräkten. Dräkttraditionen manifesteras ofta, på t ex skolavslutningar, bröllop, men också en vanlig lördagkväll på den lokala pizzerian. I Dellenbygden förekommer mycket ofta så kallade "slims", det vill säga att dräktdelar kombineras med andra sorters kläder. På fotografier från kollektivboenden och evenemang på 1970-talet införlivas ofta hembygdsdräktens delar i den samtida, signalstarka etno-klädstilen.

Bröllop i kollektivboendet Ljusbacken 1979. Brudgummen och många gäster bär traditionell bygdedräkt, medan andra följer tidens klädkod. (Bild saknas i denna rapportversion)

Delsbo folkdanslag underhåller på bröllopet 1979. (Bild saknas i denna rapportversion)

Thuva Härdelin i Delsbodräkt och leopardtights inför en spelning på Mosebacke i slutet av 1980-talet. (Bild saknas i denna rapportversion)

Tillitsskapande som ett triangeldrama: Dåtid, nutid, framtid

Som vi inledningsvis skrev, kan man se öppenheten, sammansmältningen, hållbarheten, kreativiteten i Dellenbygden som ett triangeldrama där den lokala kulturen, de inflyttade gröna-vågarna, och entreprenörsandan både byggde på och förstärkte lokalsamhälletilliten. Den sociala tilliten var kittet som höll samman samhället; det var också den som möjliggjorde det risktagande som är a och o för kreativitet och entreprenörskap.

Men tillit beror inte minst på hur väl de lokala institutionerna fungerar. Idag lever vi i en tid då många allt oftare ifrågasätter hur väl staten inte bara nationellt men också på lokal nivå levererar sin sida av samhällskontraktet. Detta gäller i speciellt hög grad små kommuner på landsbygden, ofta präglade av utflyttning, där arbetsplatser försvinner, offentliga verksamheter som skolor

och vårdcentraler stängs, hus står tomma, och föreningslivet tunnas ut. Detta var processer som var aktuella även på 1970-talet – och i det tidevarvet spelade inflyttningen av gröna-vågare en positiv roll genom att tillföra kroppar, fylla hus, och ge ny energi åt kulturliv och näringsliv.

Även idag finns det tecken på att vinden kan vara på väg att vända. En del menar att en "Greta-effekt" kan bli att vi står inför en ny "grön våg" där hållbarhet och närhet till och respekt för naturen står i centrum. I detta perspektiv avslutar vi denna rapport med att par högst preliminära fundering kring hur det ser ut idag vad gäller entreprenörsandan i Dellenbygden, om det finns tecken på en ny grön våg i vardande, samt vilka frågor som kommuner och region bör ställa sig för att i möjligaste mån befrämja vad vi benämner "Dellenbygdsandan." Dessa rader bör ses mer som en ingång till en ny studie än som färdiga slutsatser.

ENTREPRENÖRSKAP OCH FÖRETAGANDE: HUR SER DET UT IDAG?

Region Gävleborgs egen nulägesanalys för hållbar regional utveckling i Gävleborg visar att det regionala näringslivet har en problematisk struktur vad gäller jämställdhet, mångfald, innovation. I länet finns ett lägre intresse för entreprenörskap än generellt i Sverige. Enligt Hudiksvalls Näringslivsaktiebolag utmärker sig dock Dellenbygdens näringsliv på olika sätt i länet. T ex finns flera företag i Dellenbygden som arbetar efter modeller där personalen har stort inflytande på produktionen och ses som en unik resurs för företagets välmående. Förutom här nämnda Björn Lundén Info, framhåller han Monitor ERP System och Delsbo Candle.

Monitor ERP System, med 270 anställda, har rötter i Bjuråker, men huvudkontoret ligger numera i Hudiksvall, med kontor i Finland, Polen, Malaysia och Kina. Företaget har en avancerad, ofta omskriven, modell för vinstdelning som ger de anställda starka incitament för att ta ansvar för företagets ekonomi och tillväxt. (Rekordåret 2016 fick de då 108 anställda dela på nära 57 miljoner kronor. I snitt 526 960 kronor per person. 2 400 per arbetsdag.)

Delsbo Candle, beläget utanför Delsbo, har ett 20-tal anställda och tillverkar miljöcertifierade ljus. Företaget tillhörde under en tid storkoncernen Duni, men drivs idag av lokala ägare. Sedan 1980-talet har Delsbo Candle en "platt och jämställd organisation" som vill "gynna effektivitet och kreativitet hos medarbetarna" (hämtat från företagets egen presentation).

Inget av de företag vi för den här studien har besökt i Dellenbygden mäter eller redovisar social nytta enligt de metoder som ibland används idag. (ECG, SROI etc). Det sociala ansvarstagandet upplevs snarast som självklart och en oupplöslig del av entreprenörskapet. När de fick sin form var heller inte begrepp som "CSR" eller "socialt entreprenörskap" etablerade. Den uppmärksamhet som riktades mot utflyttarna på 1970-talet, i t ex universitetsuppsatser och tidskriftsartiklar, fokuserade istället på individens relation till lönearbete, sexuell frihet, gränsen mellan gemensam resp privat ekonomi, osv. Företagarrollen mötte klen intresse.

Som vi har sett fanns det kopplingar mellan grönvågen-inflyttarna från 1970-talet och den senare tidens entreprenörer. Våra informanter visar också på de gemensamma ideal och viljor som ännu existerar idag fast i andra konkreta uttryck. Hur ser då detta ut i termer av tillväxt och arbetsplatser? Vi tror vi kan hävda att det handlar mer om frihet och relativ småskalighet än om

att växa till varje pris och skapa storföretag? Björn Lundén, vars röst vi redan hört, menar att företagande är lustfyllt och frihetsskapande: Det vanliga "narrativet är att det ska vara ett lidande att vara företagare. Jag tycker det är härligt och skönt." (BL)

Möjligtvis kan det finnas en spänning mellan stor och snabb tillväxt och viljan att behålla företagets lokala prägel och sociala dimension. Kanske är småskalighet i sig en central aspekt. En fråga är om denna sociala och tillitsskapande kvalitet kan dö bort vid snabb tillväxt. Kanske säljs då företaget och byter skepnad i grunden. Möjligen anställs det färre från lokalsamhället för att istället anställa eller transportera in nyanställda utifrån. Frågan kan uppstå om dessa personer på sikt kommer att bo (kvar) i Dellenbygden eller om de hamnar de i Hudiksvall och andra större samhällen.

För till exempel Hans Martin var detta en viktig fråga:

För att få kontroll och för att ha företaget kvar i bygden har vi varit väldigt försiktiga vid investeringar. Det var en del av min filosofi: blanda inte in riskkapitalister! Vi har aldrig haft någon aktieutdelning, aldrig tagit ut vinster utan satsat allt på egen tillväxt under 20 års tid. Vi har haft organisk tillväxt, sakta men osäkert har det gått uppåt. Men det blev för stort, för riskfyllt, för stora summor. Skulle det gå fel en månad hade vi hamnat i händerna på en bank. Vi lät oss övertalas av det japanska bolaget och de fick betala vår framtidsvärdering. Det var jättebra. Sedan dess är jag bara löneanställd.

EN NY GRÖN VÅG?

(Graf / bild saknas i denna rapportversion)

I grafen över inrikes flyttnetto för Stockholms län syns Gröna vågen som en tydlig minuskurva mellan 1969 och 1982. Ytterligare två gånger har flyttnettot från Stockholm varit negativt och nu pekar än en gång kurvan på "exit huvudstaden". Stockholm växer fortfarande, genom invandring och barnafödande, men samtidigt flyttar tidigare stockholmare, och framför allt barnfamiljer, ut från länet. Förra året valde 11 000 personer att bosätta sig någon annanstans i Sverige. Om detta är tillfälligt och om det har någon som helst bäring på ett landskap som Hälsingland vet vi förstås inte (än), men de flesta av våra informanter tycker sig se starka likheter mellan 1970-talet och nutiden. Också idag utmanas gamla hållningar och framför allt unga människor kräver nya etiska hållningar och nya kontrakt mellan människa och omvärld, manade av klimatfrågorna. Samtidigt är det få som tror att morgondagens utflyttare kommer att nöja sig med den standard som 1970-talets föregångare hade. Inte heller är den kollektiva drivkraften lika tydlig. Idag dominerar de individuella besluten och kärnfamiljen är mer självklar idag än under Gröna vågen.

Enligt Eva Löfgren finns det "en slumrande grön våg i samhället som är på väg." Hon tror dock att den kommer att se ut på annat vis:

"Jag följer mina barns kompisar och många grönavågen ungdomar har ju dragit till stan. De har så sunda tankar. Kanske är det först när ungdomarna kommer till Stockholm som de inser hur svårt det är att leva vettigt där och inser värdena i det här livet. Några har flyttat tillbaka till

Hälsingland, men det är inte riktigt läge idag att leva så enkelt som vi en gång gjorde."

Hans Martin är å sin sida orolig över att det saknas mod och optimism idag. Visserligen tittar alla med avund på en när "de hör att man kommer härifrån." Det skulle de också vilja ta steget. "Men de vågar inte. Det är för osannolikt, tror Hans Martin, och fortsätter: "Folk är fast i stadsboendet på något vis. De är rädda för det som är längre bort."

Thore Härdelin pekar på att denna tvekan inte bara är en brist på mod utan även en reflektion av att situationen idag är radikalt annorlunda än på 70-talet. "Om man tänker sig gröna vågen som en kurva så är det som en bulle med lite högre utgång än ingång." På 1970-talet var trösklarna lägre, möjligheterna fler. Då fanns det tomma hus till försäljning till rimliga priser, något som inte gäller idag. "Många gamla vackra gårdar står visserligen tomma men är inte till salu." De som äger vill inte sälja. "Marknaden är mycket speciell i Delsbo."

VAD KAN KOMMUN OCH REGION GÖRA FÖR ATT BEFRÄMJA FÖRETAGANDE OCH ENTREPRENÖRSKAP?

Vilken är då kommunen och regionens roll? Och vilket är målet? Här vill vi i all anspråkslöshet peka på ett par frågor som kanske kan fungera som ingång för en mer genomarbetad studie och analys.

Samhällskontraktet och lokalstaten

En fundamental fråga rör det vi redan tagit upp ovan, nämligen lokalstatens kapacitet att leverera grundläggande service och infrastruktur. I detta avseende är Hans Martins observationer talande. När han startade sitt företag var "kontakten med kommunen oerhört klen i början." I och med att Martin redan från början hade internationella kontakter, hade han "inte så mycket med Hudiksvalls kommun att göra." Det var först ett 20-tal år senare som "kommunen fick upp ögonen för att vi fanns och att vi betalade in en massa miljoner i löneskatter som gick in i kommunkassan."

Svagheten i den basala kommunala infrastrukturen gör, menar Martin, att det blir "svårt att motivera att vi ska bli större lokalt i Delsbo." De senaste fem åren har det varit svårt att hitta lägenheter för de anställda, till exempel. "Och servicen från kommunen är inte den bästa," noterar han. "Vi kämpade länge med att få förståelse för att det måste finnas en ordnad miljö runt fabriken. Nu har vi fått en gångväg över järnvägen. Förut fick gäster som åkte kommunalt plaska i halvmeter djupa snöpölar för att ta sig hit." Han fortsätter:

"Såna som söker jobb hos oss är alltid inflyttade. Vi bidrar till inflyttningar. Dom flesta stjärnorna inom forskningen har redan jobb. Med andra ord när de ska besöka oss måste det vara under en helg. På en helg är dagis och skolor stängda liksom allt annat som en familj vill pejla innan de beslutar sig för att flytta. Där ha vi försökt få stöd och hjälp för guidning under helger kring samhällsservice, men det har varit svårt. Chefer har varit svårast att rekrytera hit. Där har vi flera fall, konkret, där partnern sagt nej. De hade kanske kunnat övertalas med bättre bemötande, men i de här fallen fanns det inget bemötande alls."

Frågan om vad Region och lokalstat kan göra konkret är med andra ord viktigt. För att bädda för företag är det viktigt att se till att fundamentala samhällsinstitutioner finns på plats: skola, vårdcentral, bibliotek, systembolag, matbutiker, etc. Detta är speciellt viktigt i en tid då staten drar sig tillbaka – där all offentlig verksamhet har sparbetting. Lokalstatens förmåga att erbjuda mer blir då en komparativ konkurrensfördel.

Småföretag kontra tillväxt och storföretag

En annan fråga gäller om det ska handla om att bädda för det småskaliga sociala företagandet eller om målet på sikt är att premiera hög-oktanig tillväxt och att uppmuntra till storföretag.

I en bygd som Dellenbygden är det just småföretagandet och entreprenörskapet som varit ett fundament. Här skiljer sig Dellenbygds-andan från bruks-mentaliteten.

För småföretag är möjlighet till finansiering avgörande, dvs tillgång till lån från banker och andra institutioner. Problemet är att dagens banker lånar utifrån algoritmer, inte lokal kännedom och tillitsrelationer. De är rutiner styrda av en urban logik där kontroll och misstro är utgångspunkt. Här kan lokala och regionala initiativ spela stor roll. Som Per Iversen berättade spelade "nyckelpersoner i Delsbo en stor roll för vår etablering." En lokal banktjänsteman "ordnade ett lån som ingen annan bank ville ordna." Han ville verkligen hjälpa oss, berättar Iversen. Möjligen tummade han på reglerna en aning, men "i grunden var det denna bankman som avgjorde att vi stannade i Delsbo."

Samtidigt finns det även i detta avseende skillnader mellan 70-talet och idag: då var "samhället" mer frikostigt och mindre kontrollerande. Det gick att köpa jord och hus, man kunde fixa pengar via studiemedel och arbetslöshetskassa. Det var mindre regler och mindre kontroll, t ex gällande djurnäring, att driva företag. Idag är det svårare. Här kan kommun och region möjligen fundera på om det är möjligt att skapa en slags modern "frihamn" – ett Singapore i Hälsingland, där folk får vara lite friare, lite mer risktagande, lite mindre kontrollerade? Kanske kan man leka med tankar som lägre arbetsgivaravgifter? Mindre reglement? Enklare förfarande för lån? Region och kommun kan också stödja lokala projekt som arbetar för större rörlighet på fastighetsmarknaden för att frigöra boendemöjligheter.

Lokal variation

En annan fråga rör känslan för lokal variation och i vilken mån man bör ta i akt skiftande lokala förutsättningar. Region/kommun måste också vara medveten om att olika lokala kulturer erbjuder olika möjligheter och begränsningar. I ett brukssamhälle finns det sega sociala strukturer och värderingar/förväntningar som gör det svårt att skapa en entreprenörskultur. Man förväntar sig att stat och företag skapar jobb och det kan finnas en passivitet bland medborgare.

I ett samhälle med Dellenbygds-anda kan däremot relativt små medel stimulera småföretagande. Spritt ägande, en kultur som bejakar risktagande, entreprenörskap och företagande. Det kan finnas en kultur som bejakar den kreativa individualismen och viljan till frihet och oberoende som icke desto mindre får positiva sociala och ekonomiska konsekvenser.

Kommun/region bör nog inte ha en "one-size-fits-all" ansats i sin politik. Meknismerna bakom

valet av bostadsort är mycket finstämda och handlar i slutändan om relationen mellan individ och plats, men genom att tillhandahålla en palett av service gör det offentliga givetvis valet lättare. Det är också viktigt att regionen och kommunen klarar av att berätta om delområden på ett adekvat vis utan att sträva efter omöjlig "rättvisa" i adjektiven.

Föreningslivet och kulturen

En annan viktig fråga rör föreningslivet och kulturens roll och hur detta i sin tur är beroende av det offentliga stödet. Som vi har sett i denna rapport tycks det finnas en Dellenbygds-anda som skapat en särskild plats för företagande, arbetsliv, kreativitet i ett hörn av Gävleborg. Den karaktäriseras inte av top-down-perspektiv, utan av bottom-up vilket är en del av det frihetsideal som genomsyrar bygdens sociala, kulturella och ekonomiska tillväxt. Detta är en insikt som bör vägas in.

I konkreta termer innebär detta att även mindre men välvalda strategiska stöd för kultur och föreningsliv kan vara goda investeringar. Sett i termer av tillit och sociala kontaktnät spelar kultur och föreningsliv en viktig roll. Allt hänger samman – som vi fått höra av våra informanter. Det gäller även relationen lokalstat-civilsamhälle-näringsliv. Alla ingår i samma tillitsväv som är den ständigt närvarande barnmorskan som möjliggör kreativitet och entreprenörskap.